

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODĘ W ŚRODOWISKU

Katarzyna Czajkowska-Matosiuk

Ostatnimi czasy ustawodawca coraz częściej wprowadza w rozmaitych aktach prawnych zasadę zanieczyszczający płaci, która oznacza, że sprawcy szkód w środowisku ponoszą koszty zapobiegania tym szkodom lub naprawiania ich skutków. Jej wyrazem są wszelkiego rodzaju zielone czy ekologiczne podatki, czyli wszystkie podatki nakładane na podmioty zanieczyszczające lub sankcje nakładane bezpośrednio na działania szkodliwe dla środowiska. Za działalność, która szkodzi środowisku, firmy ponoszą określone koszty.

Pojęcie szkody w środowisku

Szkoda w środowisku to pogorszenie stanu środowiska, jego elementów przyrodniczych, oceniane w stosunku do stanu początkowego środowiska. Pogorszenie to jest wynikiem pośredniej lub bezpośredniej działalności człowieka korzystającego ze środowiska. Regulacje dotyczące postępowania w razie szkód w środowisku określone są w ustawie z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity: Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150) oraz ustawie z 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. z 2007 r. Nr 75, poz. 493).

Stan początkowy środowiska to stan i funkcje środowiska oraz poszczególnych elementów przyrodniczych przed wystąpieniem szkody w środowisku, oszacowane na podstawie dostępnych informacji. W przypadku szkody w powierzchni ziemi – to stan zgodny ze standardami jakości gleby i ziemi w rozumieniu przepisów ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.

Szkoda występuje w przypadku działalności wywołujących negatywny wpływ:

- 1) w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych – blokuje osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony gatunków lub siedlisk przyrodniczych. Jako przykład można podać działalność przedsiębiorstwa, która przekracza dozwolone poziomy hałasu w takim stopniu, że staje się on barierą dla przelotów ptaków, przez co giną ich chronione siedliska. Innym przykładem może być wprowadzanie niedozwolonej ilości ścieków do jeziora lub rzeki, co w krótkim czasie przyczynia się do pogorszenia jakości wody i prowadzi do:
  - zmniejszenia zawartości tlenu w wodzie, w wyniku czego zaczynają obumierać ryby,
  - niemożności wykorzystania jej jako kąpieliska,
  - uniemożliwienia wykorzystania jako naturalnego wodopoju dla bydła z powodu zagniwań i fetoru,
  - pogorszenia warunków bytowania ludzi, np. poprzez uniemożliwienie rozwoju wędkarstwa i rybactwa;
- 2) w powierzchni ziemi – powoduje zanieczyszczenie gleby lub ziemi, a zanieczyszczenie to może stanowić zagrożenie dla zdrowia ludzi. Dotyczy to przede wszystkim używania niespełniających dopuszczalnych warunków odpadów do nawożenia pól, np. osadów ściekowych lub odpadów poubojowych (resztki skór zwierzęcych, sierści, kości itd.). Wykorzystywanie odpadów niespełniających określonych przepisami wymogów i nieposiadających pozytywnej opinii wydanej przez Głównego Inspektora Sanitarnego lub wyznaczonych przez niego jednostek może spowodować:

- przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi, o których mowa w art. 105 ust. 1 ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.),
- trwałe zanieczyszczenie gleby metalami ciężkimi, mikroorganizmami chorobotwórczymi,
- konieczność zmiany dotychczasowego sposobu wykorzystania powierzchni ziemi, gdyż hodowle roślin lub pastwiska nim zasilane nie nadają się już do wykorzystania przez ludzi i zwierzęta.

Ustalenie zakresu szkody

Każda szkoda w środowisku pociąga za sobą kolejne szkody w postaci pogorszenia się innych elementów środowiska.

Właściwe oszacowanie szkody jest możliwe przy uwzględnieniu wielu kryteriów odnoszących się do różnych komponentów środowiska. Zanieczyszczenie powierzchni ziemi spowoduje bowiem pogorszenie zdrowia ludzi (np. przy zastosowaniu osadów ściekowych w uprawie roślin przeznaczonych do bezpośredniego spożycia). Ponadto może stać się źródłem zanieczyszczenia wód gruntowych i podziemnych na skutek przenikania szkodliwych substancji do ziemi i rzek, a w efekcie wywrzeć negatywny wpływ na populacje organizmów wodnych i niszczenie ich siedlisk.

Ustalenie ścisłego zakresu oddziaływania szkody na konkretny komponent środowiska w praktyce może okazać się bardzo skomplikowane. Granice pomiędzy poszczególnymi komponentami są bowiem bardzo płynne.

Wyłączenie odpowiedzialności

Zgodnie z ustawą o usunięciu szkód w środowisku, nie ponosi się odpowiedzialności za spowodowanie szkody w środowisku, jeżeli:

- 1) od zdarzenia powodującego szkodę bądź zagrożenie nią upłynęło więcej niż 30 lat,

- 2) celem jest obrona kraju,
- 3) miała miejsce klęska żywiołowa,
- 4) do niepokojących zmian doszło przy prowadzonej zgodnie z zasadami zrównoważonej gospodarcze leśnej,
- 5) chodzi o szkody jądrowe (regulowane prawem atomowym).

Bezprawne oddziaływanie na środowisko

Bezprawne oddziaływanie na środowisko to korzystanie ze środowiska niezgodne z przepisami:

- 1) ustawy – Prawo ochrony środowiska,
- 2) ustawy – Prawo wodne,
- 3) ustawy o odpadach.

Takim zachowaniem będzie zatem każde działanie osoby fizycznej lub podmiotu gospodarczego, powodujące negatywny wpływ na środowisko, np.

- 1) eksploatacja instalacji bez wymaganych prawem pozwoleń, na:
  - wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza,
  - wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, ścieków zawierających substancje szczególnie szkodliwe do kanalizacji,
  - pobór wód i odprowadzanie wód powierzchniowych,
  - budowę urządzeń wodnych i inne działania mające na celu szczególnie i inne niż szczególne korzystanie z wód,
  - wytwarzanie odpadów;
- 2) naruszenie warunków określonych w decyzjach, w wyniku czego może zająć lub zaszła szkoda w środowisku, np.:
  - a) przekroczenie w pozwoleniu wodnoprawnym:
    - ilości, stanu i składu ścieków wprowadzanych do wód lub do ziemi,
    - ilości substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego,
    - ilości pobieranej wody,
    - złamanie warunków określających eksploatację urządzeń służących do ochrony wód, a także obowiązek po-

- wtórne wykorzystania ścieków, tam gdzie jest to celowe;
- b) naruszenie pozwoleń wydawanych na podstawie ustawy Prawo ochrony środowiska, dotyczących pozwoleń na wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza w zakresie:
- wielkości dopuszczalnej emisji w warunkach normalnego funkcjonowania instalacji, nie większej niż wynikająca z prawidłowej eksploatacji instalacji,
  - charakterystyki źródeł emisji,
  - dopuszczalnego łącznego czasu dalszej eksploatacji instalacji oraz sposobów dokumentowania czasu tej eksploatacji,
  - sposobu monitorowania instalacji (częstotliwość, zakres, dokumentowanie);
- c) naruszenie pozwoleń wydawanych na podstawie ustawy Prawo ochrony środowiska oraz ustawy o odpadach, np.:
- wytwarzanie większej niż dozwolona ilości odpadów,
  - magazynowanie, transport odpadów niezgodnie z warunkami pozwolenia,
  - odzysk/unieszkodliwianie odpadów niezgodne z warunkami decyzji.
- czym występuje, jeżeli zaszło pogorszenie stanu lub funkcji populacji gatunku chronionego lub siedliska przyrodniczego na terenie gminy lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej, jednego z poniżej wymienionych czynników:
- 1) w gatunku chronionym:
    - zniszczenie lub uszkodzenie siedliska gatunku chronionego,
    - zmniejszenie liczebności populacji gatunku chronionego, zmniejszenie jej zagęszczenia lub zmniejszenie zajmowanej przez nią powierzchni lub
    - pogorszenie możliwości rozmnażania się populacji gatunku chronionego, jej rozprzestrzeniania się lub pogorszenie innych funkcji życiowych, lub
    - zwiększenie śmiertelności lub
    - ograniczenie możliwości kontaktu populacji gatunku chronionego z populacjami sąsiednimi,
    - zmniejszenie powierzchni lub pogorszenie użyteczności dla gatunku chronionego zasobów jego siedliska na terenie gminy lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej,
    - pogorszenie możliwości ochrony gatunku chronionego, w tym możliwości uzyskania właściwego stanu jego ochrony;
  - 2) w siedlisku przyrodniczym:
    - zniszczenie lub uszkodzenie części chronionego siedliska przyrodniczego,
    - utrata części związanej z nim różnorodności biologicznej,
    - utrata lub pogorszenie specyficznych cech jego struktury,
    - pogorszenie realizacji jego funkcji ekosystemowych,
    - pogorszenie tworzonej przez nie różnorodności krajobrazowej,
    - pogorszenie stanu ochrony gatunków chronionych typowych dla chronionego siedliska przyrodniczego,

Kryteria oceny szkody

Kryteria oceny wystąpienia szkody w środowisku oraz stopnia zniszczeń w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych, w wodach i w powierzchni ziemi określa rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 kwietnia 2008 r. w sprawie kryteriów oceny wystąpienia szkody w środowisku (Dz.U. z 2008 r. Nr 82, poz. 501).

Szkody w gatunku chronionym i chronionych siedliskach przyrodniczych

Zgodnie z rozporządzeniem szkoda w gatunku chronionym lub siedlisku przyrodni-

- pogorszenie możliwości ochrony chronionego siedliska przyrodniczego, w tym możliwości uzyskania właściwego stanu jego ochrony.

Przykład

Budowa kanalizacji na długim odcinku pasa drogowego może przyczynić się do powstania następujących szkód w środowisku:

- 1) zniszczenia lub uszkodzenia siedlisk płazów, które wszystkie są objęte ochroną (a także utraty związanej z nimi różnorodności biologicznej),
- 2) pogorszenia się możliwości rozmnażania się i rozprzestrzeniania (wskutek powstania trudno pokonywalnej lub niepokonywalnej bariery w postaci rozkopów i infrastruktury budowlanej),
- 3) zwiększenia śmiertelności zwierząt (w wyniku m.in. robót ziemnych prowadzonych w miejscach ich występowania, powstania pułapek związanych z funkcjonowaniem urządzeń odwodnienia), ograniczenia możliwości kontaktu populacji płazów z populacjami sąsiednimi.

Pogorszenie stanu wód

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w wodach jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących skutków:

- 1) pogorszenie możliwości rekreacyjnego wykorzystania kąpielisk w związku ze zmianami jakości wody w kąpieliskach, o której mowa w art. 50 ust. 3 ustawy z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2005 r. nr 239, poz. 2019, z późn. zm.),
- 2) pogorszenie warunków poboru lub uzdatniania wody przeznaczonej do spożycia w związku ze zmianami standardów jakości tej wody, o których mowa w art. 50 ust. 1 ustawy z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne, pogorszenie jakości wód śródlądowych stanowiących środowisko życia ryb w warunkach naturalnych oraz wód przy-

brzeżnych będących środowiskiem życia skorupiaków i mięczaków, o której mowa w art. 50 ust. 2 ustawy z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne,

- 3) pogorszenie składu gatunkowego, liczebności lub struktury flory lub fauny występującej w wodach powierzchniowych wraz z otoczeniem tych wód,
- 4) pogorszenie stanu elementów hydromorfologicznych lub warunków fizykochemicznych, w tym w szczególności będące następstwem naruszenia zasad zrównoważonego rozwoju w gospodarowaniu wodami i ich ochrony, wynikających z ustawy z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne, obniżenie poziomu wód podziemnych, powodujące niekorzystne zmiany ilościowe i jakościowe wód podziemnych i środowisk od nich zależnych,
- 5) podwyższenie poziomu wód podziemnych, powodujące niekorzystne zmiany ilościowe i jakościowe wód podziemnych i środowisk od nich zależnych.

Przykład

Zakład wytwarza ciekłe odpady niebezpieczne. Właściciel zakładu posiada decyzję odpadową na ich magazynowanie na terenie zakładu. Powinny one do czasu oddania ich w celu unieszkodliwienia być magazynowane w szczelnie zamkniętych beczkach, odpornych na działanie składników zanieczyszczeń, ustawionych na utwardzonym, szczelnym placu. W zakładzie wytworzono jednak tak duże ilości ciekłych odpadów niebezpiecznych, że ze względu na brak miejsca zmagazynowano je w miejscu do tego nieprzystosowanym, w kontenerze, który okazał się dziurawy. Odpady wylewając się, doprowadziły do skażenia środowiska poza zakładem. Dostały się do przepływającej obok rzeki, będącej elementem krajobrazowego parku. W efekcie nastąpiło pogorszenie stanu wód w rzece oraz pogorszenie stanu chronionego siedliska przyrodniczego, w tym pogorszenie stanu ochrony gatunków chronionych

Szkody na powierzchni ziemi

Szkodą w środowisku na powierzchni ziemi jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących skutków:

- 1) przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi, o których mowa w art. 105 ust. 1 ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150),
- 2) konieczność zmiany dotychczasowego sposobu wykorzystania powierzchni ziemi.

Podmioty odpowiedzialne za szkodę w środowisku

1 lipca 2008 r. weszło w życie nowe rozporządzenie do ustawy o zapobieganiu szkodom w środowisku. Określone w nim zostały działania, które należy podjąć w przypadku szkody w środowisku z rozróżnieniem na szkody w:

- 1) gatunkach chronionych,
- 2) chronionych siedliskach przyrodniczych,
- 3) wodach oraz
- 4) glebach.

Rozporządzenie określa zasady dotyczące naprawiania szkód, postępowania w wyniku naprawiania szkody w razie wypadku oraz gdy naprawiający nie był jej sprawcą.

Zasady dotyczące naprawiania szkód w środowisku

Każdy podmiot korzystający ze środowiska jest zobowiązany niezwłocznie podjąć działania zapobiegawcze już w przypadku wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku.

Działania te mają polegać w pierwszej kolejności na:

- 1) ograniczeniu szkody w środowisku, zapobieżeniu kolejnym szkodom i negatywnym skutkom dla zdrowia ludzi lub dalszemu osłabieniu funkcji elementów przyrodniczych, w tym natychmiastowe-

go skontrolowania, powstrzymania, usunięcia lub ograniczenia w inny sposób zanieczyszczeń lub innych szkodliwych czynników,

- 2) podjęciu działań naprawczych.

Zgłoszenie szkody i decyzja organu o jej usunięciu

Osoba, której nie udało się zażegnać bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku, mimo że przeprowadziła działania zapobiegawcze lub wystąpiła szkoda w środowisku, powinna niezwłocznie zgłosić ten fakt organowi ochrony środowiska i wojewódzkiemu inspektorowi ochrony środowiska.

Zgłoszenie szkody powinno zawierać:

- 4) imię i nazwisko osoby, która zauważyła szkodę albo nazwę firmy – jako podmiotu korzystającego ze środowiska – oraz adres zamieszkania albo adres siedziby,
- 5) określenie przedmiotu wykonywanej działalności gospodarczej zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) – w przypadku wykonywania tej działalności,
- 6) określenie rodzaju, opis, wskazanie miejsca i datę wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku,
- 7) opis działań zapobiegawczych i naprawczych podjętych do chwili zgłoszenia.

Jeżeli prowadzone działania zapobiegawcze okazały się niewystarczające i szkoda wystąpiła, należy przystąpić do działań naprawczych. Prowadząc te działania, w każdym przypadku trzeba uwzględnić możliwość wykorzystania naturalnej regeneracji elementów przyrodniczych, jeżeli przynosi ona największe korzyści dla środowiska.

Działania naprawcze uzgadnia się z organem ochrony środowiska, którym jest regionalny dyrektor ochrony środowiska (RDOŚ). Przejął on w tym zakresie kompetencje wojewody, który pełnił tę funkcję do dnia wejścia w życie ustawy z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie.

Wniosek do RDOŚ o uzgodnienie warunków przeprowadzenia działań naprawczych

W tym celu należy złożyć do RDOŚ wniosek, w którym podaje się:

- 1) obszar wymagający podjęcia działań naprawczych,
- 2) funkcje pełnione przez obszar wymagający działań naprawczych,
- 3) początkowy i aktualny stan środowiska na danym terenie,
- 4) planowany zakres i sposób prowadzenia działań.

Organ w drodze decyzji określa:

- 1) stan, do jakiego powinno się przywrócić środowisko,
- 2) zakres i sposób przeprowadzenia działań naprawczych,
- 3) termin rozpoczęcia i zakończenia działań naprawczych.

Uwaga

W przypadku, gdy wystąpiło więcej niż jedna szkoda w środowisku i nie ma możliwości podjęcia jednoczesnych działań naprawczych w odniesieniu do wszystkich tych szkód, organ ochrony środowiska określa kolejność podejmowania działań naprawczych zależną od skali szkód.

Określając skalę szkód, RDOŚ kieruje się charakterem, zasięgiem i rozmiarem poszczególnych szkód w środowisku oraz zagrożeniem dla zdrowia ludzi, a także możliwością naturalnej naprawy elementów przyrodniczych na obszarze, na którym szkoda w środowisku wystąpiła.

Przed wydaniem decyzji organ ochrony środowiska zasięga opinii:

- 1) dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej – w odniesieniu do szkody w wodach,
- 2) dyrektora urzędu morskiego – w odniesieniu do szkody w środowisku na obszarach morskich,
- 3) dyrektora okręgowego urzędu górniczego – w odniesieniu do szkody w środo-

wisku spowodowanej ruchem zakładu górniczego,

- 4) dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych – w odniesieniu do szkody w środowisku na obszarach, na których występują lasy stanowiące własność Skarbu Państwa,
- 5) dyrektora parku narodowego – w odniesieniu do szkody w środowisku na obszarze parku narodowego,
- 6) organu Państwowej Inspekcji Sanitarnej – w odniesieniu do szkody w środowisku w strefach ochronnych i ujęciach wody przeznaczonej do spożycia oraz wody w kąpieliskach.

Jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie organu ochrony środowiska, że zaistniało zagrożenie szkodą lub szkoda wystąpiła w środowisku, organ ochrony środowiska ma prawo żądać niezwłocznego udzielenia informacji na ten temat.

Po przeprowadzeniu działań zapobiegawczych lub naprawczych należy poinformować organ ochrony środowiska o ich zakończeniu. Organ ten przekazuje dalej Głównemu Inspektorowi Ochrony Środowiska zgłoszenie o zakończeniu tych działań.

Uwaga

Na osobę, która nie zgłosiła do organu ochrony środowiska szkody w środowisku pomimo wiedzy o niej, organ nałoży obowiązek usuwania jej skutków zgodnie z wytycznymi powyżej. Koszty tych działań ponosi osoba, która nie dokonała zgłoszenia.

Współodpowiedzialność za szkody w środowisku

W sytuacji, gdy bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku zostały spowodowane w wyniku działalności kilku podmiotów, za podjęcie działań zapobiegawczych i naprawczych podmioty te odpowiadają solidarnie.

Właściciel powierzchni ziemi, za którego zgodą lub wiedzą zostało spowodowane

bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku, jest obowiązany do podejmowania działań zapobiegawczych i naprawczych solidarnie z podmiotem korzystającym ze środowiska, który je spowodował.

Nie dotyczy to jednak sytuacji, gdy władający powierzchnią ziemi niezwłocznie po uzyskaniu wiedzy o bezpośrednim zagrożeniu szkodą w środowisku lub szkodzie w środowisku zgłosił to do organu ochrony środowiska. Odpowiedzialność za usunięcie skutków szkody leży wówczas po stronie zanieczyszczającego.

Organ ochrony środowiska podejmuje działania zapobiegawcze lub naprawcze, jeżeli:

- 1) nie może zidentyfikować podmiotu korzystającego ze środowiska lub nie może wszcząć wobec niego postępowania egzekucyjnego albo gdy egzekucja okazała się bezskuteczna,
- 2) konieczne jest natychmiastowe podjęcie tych działań z uwagi na zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi lub możliwość zaistnienia nieodwracalnych szkód w środowisku.

Właściciel powierzchni ziemi, na której wystąpiła szkoda, jaką usunąć ma organ ochrony środowiska, jest obowiązany umożliwić prowadzenie działań zapobiegawczych i naprawczych, a także prowadzenie badań związanych z oceną szkody w środowisku.

Organ informuje właściciela ziemi w decyzji o tym, jaki będzie:

- 1) zakres udostępnienia powierzchni ziemi, zakres i sposób przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych,
- 2) termin ich rozpoczęcia i zakończenia.

Organ daje sobie też prawo w trakcie realizacji działań naprawczych do ich zaniechania, jeżeli:

- 1) dotychczas zrealizowane działania naprawcze gwarantują, że nie ma znaczącego ryzyka wystąpienia negatywnego wpływu na zdrowie ludzi, gatunki chronione, chronione siedliska przyrodnicze lub na wody, oraz

- 2) koszty dalszych działań naprawczych, które miałyby doprowadzić do osiągnięcia stanu początkowego lub do niego zbliżonego, byłyby nieproporcjonalnie wysokie w stosunku do korzyści osiągniętych w środowisku.

Szkoda w gatunkach chronionych, chronionych siedliskach przyrodniczych lub wodach

Gdy wystąpiła szkoda w gatunkach chronionych, chronionych siedliskach przyrodniczych lub wodach, należy podjąć działania:

- 1) podstawowe,
- 2) uzupełniające i
- 3) kompensacyjne.

W pierwszej kolejności po wystąpieniu szkody powinny zostać przeprowadzone działania podstawowe. W ich wyniku podstawowe środowisko, w którym wystąpiła szkoda, powinno wrócić w jak najszybszym czasie do stanu początkowego.

Jeżeli działania podstawowe okażą się niewystarczające, należy podjąć działania uzupełniające. Są one prowadzone tak, by osiągnąć taki stan elementów przyrodniczych lub ich funkcji, jaki był na początku, a jeśli to nie jest możliwe – podobny do stanu początkowego.

Jeżeli po zastosowaniu powyżej wymienionych działań naprawczych elementy przyrodnicze nie spełniają swoich funkcji lub działania nie są użyteczne dla innych elementów przyrodniczych lub dla ludzi, prowadzi się dodatkowo kompensacyjne działania naprawcze.

Działania te powinny:

- 1) rekompensować powstałe straty w okresie od chwili wystąpienia szkody do przywrócenia stanu początkowego lub do podobnego do stanu początkowego elementów przyrodniczych lub ich funkcji oraz
- 2) spowodować poprawę stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji.

W przypadku szkody w środowisku w gatunkach chronionych, chronionych siedliskach przyrodniczych lub w wodach, podejmując działania naprawcze należy wziąć pod uwagę:

- 1) wpływ działań naprawczych na zdrowie ludzi i bezpieczeństwo publiczne (takie działania nie mogą powodować pogorszenia warunków życia ludzi znajdujących się w ich pobliżu);
- 2) koszt ich prowadzenia – organ ochrony środowiska może odstąpić od działań naprawczych, jeżeli ich koszt znacznie przewyższa korzyści z odbudowania środowiska;
- 3) prawdopodobieństwo uzyskania zakładanych efektów;
- 4) stopień, w jakim działania te będą zapobiegały wystąpieniu szkód w środowisku w przyszłości. Podejmując działania zmierzające do naprawy środowiska należy udokumentować, że nie koncentrują się one jedynie na usuwaniu szkody, ale na trwałej poprawie jego stanu i są podejmowane z myślą, by zabezpieczyć obszar chroniony przed innymi negatywnymi czynnikami mogącymi go zniszczyć;
- 5) ryzyko wystąpienia dodatkowych szkód w środowisku będących wynikiem działań, np. przeoranie wapnem pól, na których stosowano niedozwolone do użytku osady ściekowe, może spowodować trwałe zasadowe pH gleby i zmienić jej właściwości fizykochemiczne, rekultywacja gruntu na głębokości powyżej 5 m na znacznym obszarze może zachwiać istniejącymi stosunkami wodnymi, obniżyć poziom wód;
- 6) stopień, w jakim działania przyniosą poprawę stanu poszczególnych elementów przyrodniczych lub ich funkcji, np. jeśli dotyczą przywrócenia dobrego stanu wód, to w jakim zakresie, jak poprawiająca się jakość wody wpłynie na zasiedlające ją organizmy;
- 7) stopień, w jakim działania te uwzględ-

niją charakterystykę społeczną, gospodarczą danego terenu – należy określić, na ile wpłyną na poprawę stanu środowiska, jakie korzyści będą z nich mieli okoliczni mieszkańcy;

- 8) okres, po którego upływie prowadzone działania zaczną przynosić zakładane efekty, a także trwałość tych efektów, – należy określić czas, w którym od zakończenia działań przyniosą one poprawę stanu elementów i funkcji środowiska, a także wykazać, że działania te trwale poprawią stan środowiska;
- 9) stopień, w jakim działania przyczynią się do przywrócenia środowiska do stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego – należy określić stan początkowy środowiska, opisać komponenty środowiska, porównać je z tym, co chce się osiągnąć i wykazać podobieństwa oraz korzyści, jakie przyniosą środowisku te działania. Lepiej będą ocenione działania jak najbardziej przybliżające środowisko do stanu przed szkodą;
- 10) geograficzne powiązanie miejsca odbudowy utraconych elementów przyrodniczych lub ich funkcji z miejscem wystąpienia szkody w środowisku, mając na uwadze największe korzyści dla elementów przyrodniczych lub ich funkcji, które doznały szkody w środowisku.

Jeżeli przywrócenie funkcjonalności środowiska w miejscu przed wypadkiem jest bardzo kosztowne lub niemożliwe, można przy zastosowaniu działań uzupełniających i kompensacyjnych zastąpić elementy przyrodnicze lub ich funkcje równoważnymi pod względem jakości i ilości elementami przyrodniczymi bądź ich funkcjami w innym miejscu niż miejsce wystąpienia szkody w środowisku, jeżeli koszty przeprowadzenia tych działań będą dużo niższe.

Jeśli nie jest możliwe zastąpienie elementów przyrodniczych lub ich funkcji elementami równoważnymi, można zastąpić je innymi (alternatywnymi). Jednakże w takiej sytuacji

przy obniżeniu ich jakości należy zrekompenzować to ich ilością.

Przykładem takich działań może być postępowanie w przypadku zasypywania nieczynnych wyrobisk, w których zgromadziła się woda, tworząc zalewiska i stawy. Woda ta uległa zanieczyszczeniu składnikami wyrobisk. W ramach działań naprawczych w celu zniwelowania degradacji wód i zatrzymania zmian stosunków wód podziemnych stosuje się np. specjalistyczne uprawy roślin. Poprawią one krajobraz, zwiążą w swych korzeniach toksyczne substancje, będą zapobiegały przenikaniu skażenia do wód gruntowych.

Przykład

Przy budowie kanalizacji w długim odcinku pasa drogowego wykonano przejścia dla zwierząt, ogrodzenia naprowadzające, ekrany akustyczne itp. Były to działania zapobiegające szkodzie. Działanie naprawcze stanowić będzie dobudowanie przejść, gdy okaże się, że podjęte prace jednak przerwały korytarze ekologiczne. Działania kompensacyjne w tym wypadku będą polegały na stworzeniu nowego biotopu dla płazów i innych organizmów zasiedlających teren przed inwestycją.

Działania naprawcze w wyniku szkody na powierzchni ziemi

W przypadku usunięcia szkody, która wystąpiła w środowisku na powierzchni ziemi, należy w pierwszej kolejności:

- 1) usunąć bieżące lub przyszłe zagrożenie dla zdrowia ludzi,
- 2) przywrócić jakość gleb i ziemi do stanu wymaganego standardami, w rozumieniu przepisów ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150).

W działaniach naprawczych należy uwzględnić przede wszystkim:

- 1) właściwości i funkcje gleby,
- 2) przeznaczenie terenu ustalone zgodnie z przepisami o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a w przypad-

ku jego braku – faktyczny sposób wykorzystania terenu,

- 3) rodzaj i poziom koncentracji:
  - szkodliwych substancji,
  - preparatów,
  - organizmów lub
  - mikroorganizmów, stwarzane przez nie zagrożenie i możliwość ich rozprzestrzeniania się.

Odszkodowanie dla podmiotu naprawiającego szkodę

Właścicielowi ziemi, na której organ ochrony środowiska usunął szkodę w środowisku, do której właściciel ziemi się nie przyczynił, przysługuje odszkodowanie za szkody poniesione w wyniku tych działań. Odszkodowanie przysługuje:

- 1) od organu ochrony środowiska, gdy sprawca szkody nie może zostać zidentyfikowany, lub
- 2) bezpośrednio od sprawcy, o którym urząd wie, a który nie podjął się działań naprawczych, mimo że szkoda stwarzała zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi bądź zachodziła możliwość zaistnienia nieodwracalnych szkód w środowisku i konieczne było natychmiastowe podjęcie tych działań z urzędu.

Aby uzyskać odszkodowanie, właściciel ziemi powinien wystąpić do urzędu z żądaniem ustalenia wysokości odszkodowania. Urząd określa je w drodze decyzji. Przed jej wydaniem organ ochrony środowiska może zasięgnąć opinii rzeczoznawcy majątkowego.

Uwaga

Decyzja urzędu jest ostateczna, co oznacza, że w razie niezadowolenia z wysokości odszkodowania wnioskodawca może wnieść powództwo do sądu powszechnego. Powództwo przysługuje także w przypadku niewydania decyzji przez właściwy organ ochrony środowiska w terminie 3 miesięcy od dnia zgłoszenia żądania o ustalenie wysokości odszkodowania.

Szkoda w wyniku wypadku

W razie wystąpienia awarii w zakładzie kwalifikowanym jako:

- 1) zakład o zwiększonym ryzyku lub
- 2) zakład o dużym ryzyku,

wojewoda, poprzez komendanta wojewódzkiego Państwowej Straży Pożarnej i wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska, podejmuje działania i stosuje środki niezbędne do usunięcia awarii i jej skutków. Określa w szczególności związane z tym obowiązki organów administracji i podmiotów korzystających ze środowiska. O podjętych działaniach wojewoda informuje marszałka województwa.

W razie wystąpienia awarii wojewódzki inspektor ochrony środowiska może w drodze decyzji zarządzić przeprowadzenie właściwych badań dotyczących przyczyn, przebiegu i skutków awarii.

Badania takie przeprowadza organ Państwowej Straży Pożarnej w porozumieniu z właścicielem zakładu. Właściciel zakładu musi dostarczyć wszystkie niezbędne informacje, które mogą pomóc w określeniu przyczyn i skutków awarii.

Przed wszystkim jednak właściciel zakładu obowiązany jest do zapewnienia, aby zakład ten był zaprojektowany, wykonany, prowadzony i likwidowany w sposób zapobiegający awariom przemysłowym i ograniczający ich skutki dla ludzi oraz środowiska. W razie wykazania, że właściciel zakładu nie dopełniał obowiązków wynikających z powyższego zapisu, może on zostać zobligowany do poniesienia kosztów takich badań.

Ponadto w razie wystąpienia awarii wojewódzki inspektor ochrony środowiska może w drodze decyzji wydać zakazy lub ograniczenia w korzystaniu ze środowiska. Do czasu usunięcia szkód organ ma prawo:

- 1) zakazać produkcji, w wyniku której wytwarzane są odpady niebezpieczne lub
- 2) nawet jeśli istnieje tylko podejrzenie dalszego pogarszania stanu środowiska w wyniku uruchomienia zakładu, może

zamknąć zakład do czasu usunięcia skutków awarii, tak by żadne elementy środowiska bardziej nie ucierpiały.

Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska decyzji swej nadaje rygor natychmiastowej wykonalności. Jeżeli charakter awarii uzasadnia konieczność podjęcia szybkich działań, a w szczególności gdy ich zaniechanie mogłoby spowodować zwiększenie zagrożenia życia lub zdrowia ludzi lub bezpośrednie zagrożenie pogorszenia stanu środowiska w znacznych rozmiarach, decyzja może być ogłoszona ustnie, a informacja o tym zaprotokolowana.

Może się tak dzieć w takich sytuacjach, jak:

- 1) pożar w zakładzie, w wyniku którego nastąpiła eksplozja materiałów łatwo palnych, przez co mogą ucierpieć ludzie,
- 2) wydostanie się ścieków szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego do pobliskich akwenów lub
- 3) poważne zagrożenie skażeniem ujęcia wodnego w wyniku wycieku substancji szczególnie szkodliwych.

Reasumując:

- 1) każde działanie niezgodne z Prawem ochrony środowiska, Prawem wodnym, i ustawą o odpadach, pogarszające trwale stan otaczającego środowiska wywołuje szkodę w tym środowisku;
- 2) każdy, kto wyrządził szkodę w środowisku ma obowiązek zgłoszenia jej do organu ochrony środowiska i usunięcia jej zgodnie z wytycznymi nałożonymi przez ten organ;
- 3) organ w decyzji, którą narzuci na zobowiązanego do naprawienia szkody określa stopień szkody oraz kolejność podjęcia działań zapobiegawczych, naprawczych lub kompensacyjnych;
- 4) osoba, która nie jest sprawcą szkody i może to udowodnić, zobowiązana jest zgłosić taką szkodę. Wówczas nie będzie odpowiadała za jej usunięcie, a jeśli podjęła na swoim terenie działania zmierzające do usunięcia szkody przysługiwać jej będzie odszkodowanie;

5) jeżeli w zakładzie kwalifikowanym jako zakład o zwiększonym lub dużym ryzyku nastąpiła awaria i w jej wyniku powstała szkoda w środowisku, to naprawia ją właściciel zakładu oraz organ Państwowej Straży Pożarnej w porozumieniu z wojewodą i wojewódzkim inspektorem ochrony środowiska.

Podstawa prawna

- Ustawa z 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. z 2007 r. Nr 75, poz. 493 z późn. zm.).
- Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity: Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150).
- Ustawa z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 30 kwietnia 2008 r. w sprawie kryteriów oceny wystąpienia szkody w środowisku (Dz.U. z 2008 r. Nr 82, poz. 501).
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z 31 stycznia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzajów i ilości substancji niebezpiecznych, których znajdowanie się w zakładzie decyduje o zaliczeniu go do zakładu o zwiększonym ryzyku (Dz.U. z 2006 r. Nr 30, poz. 208).

Katarzyna Czajkowska-Matosiuk
doktorantka Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski